

„lassúcska ország” képtelen szót érteni igazán pedagógusaival. Pedig Nagy László szerint már Eötvös József is ” a tanító képzettségét, buzgóságát, hivatásszeretetét hatékonyságára nézve a népnevelésnek minden egyéb tényezője fölé helyezte. Meg volt győződve, hogy ha a népiskola épülete rossz is, a felszerelése hiányos, a tankönyvek rosszak, vagy éppen nincsenek is, a tanító egyénisége mind-ezen hiányok dacára is képes a népnevelést magas színvonalra emelni.”⁴

Vegyék hát végre komolyan politikusaink az ilyen konkrét vizsgálatokon alapuló jelzéseket, s a „mai uralkodók” nemesítsék meg végre a pedagógusokat is, ne csak „szakácsukat, lovászukat, agaraik gondozóját... udvari bolondjukat...” azért, meri ők pénz és egyéb feltételek hiányában nem dolgoznak.

A pedagógusok még igen, – *ők még dolgoznak!* A kezdők még fénylően lobogva égnek, a derékhad fáradtabban, de még lámpáshoz illően világít! Vajon meddig? A tűzhöz oxigén is kell!

JEGYZETEK

1. Gyárfás Endre: Apáczai, Gondolat, 1978., 283.o.
2. Hankiss Elemér: „Lassúcska ország”, Népszabadság, 1997. január 11. HÉTVEGE 55. évf. 9. sz.
3. Margócsy József: A pedagógus és az élet, TK. Bp. 1984.
4. Nagy László: Bárány Eötvös József és a Népoktatási törvény, Magyar tanítóképző, 1894.

DR. LÉGRÁDI LÁSZLÓ
Irányítástechnikai Szakközépiskola
Fűzfőgyártelep

A Kohlberg-féle just community iskolai alkalmazása

Lawrance Kohlberg (1929–1987) amerikai társadalomtudós, Piaget késői tanítványa, munkásságát az erkölcsi ítéletalkotás és cselekvés fejlődéslelektani vizsgálatának szentelte. Az értelem és az erkölcs közötti kapcsolat, az erkölcsi ítélőképesség fejlődése és a morális érettség kritériumai érdekelték. Fontosnak tartotta az igazságról való gondolkodás fejlődését és a normákhoz való viszonyt. Szerinte az erkölcsi fejlődés a belső adottságok és a környezet kölcsönhatása által alakul.

A *just community* (igazságos közösség) kialakításának a gondolata Kohlbergnek az erkölcsi fejlődésről szóló nézeteinek nemzetközi vitájából és az amerikai társadalom belső problémáira adott válaszaiból alakult ki. A 70-es évek második felében pszichológusok és pedagógusok *just community* címen iskolakisérletet hoztak létre olyan iskolákban, ahol halmozottan voltak jelen szociális feszültségek és deviáns magatartások. Úgy gondolták, hogy a demokratikus nevelés terén igazi áttörés csak a serdülő- és ifjúkorban érhető el. És csakis akkor, ha ez megfelel a tanulók belső fejlődési szükségletének, pozitívan formálva önértékelésüket, de ugyanakkor megfelel a társadalom szükségletének is.

A *just community* távolabbi célja választ adni arra, hogyan lehetséges a társadalmi béke megőrzése és az erőszakos konfliktusmegoldás visszaszorítása, vagy hogyan befolyásolható az erkölcsi cselekvés az erkölcsi megismerés által stb. Közlebbi célja pedig az erkölcsi szocializáció.

Az élet demokratizálása nem azt jelenti, hogy minél többen szóljanak bele a dolgokba, hanem többen érezzék magukat felelősnek ugyanazon dologért. A cél az, hogy az iskolát végzetkekből olyan személyek váljanak, akik a társadalomból *igazságos közösségeket* tudnak létrehozni. Az iskolai demokratizálás pedig azt jelenti, hogy a döntési folyamatokba minél jobban bevonni a tanárokat és tanulókat, hogy ezáltal nagyobb mértékben azonosuljanak a döntésekkel, és nagyobb felelős-

seget érezzenek azok megvalósításáért. Az így átélt demokratikus szellemet a tanuló aztán magával viheti a társadalomba, elősegítve egy olyan társadalom megvalósulhatóságát, ahol különböző érdekek egyidejűleg megjelenhetnek, ahol a fejlődés és az alkalmazkodás lényeges tényező, ahol tervszerű nevelés folyik a jövő érdekében.

A **just community három szervezeten** alapul. Van egy kis *tanácsadói csoport*, mely max. 10 tanulóból és 1 tanárból áll. Ezenkívül van a *fairness committee* (korrektséget figyelő bizottság), mely fegyelmi bizottságként vagy bíróságként működik azok számára, akik megszegik az iskolai szabályokat, vagy komolyabb konfliktusokba kerülnek. Tanulók és tanárok ebben is közösen vesznek részt. Ezek felett van az *iskolagyűlés*, mely hetenként tartott demokratikus találkozókat jelent, ahol a problémákat megvitatják, és döntéseket hoznak.

A **just community legfontosabb alapelvei** szerint az egyén, és itt serdülőkről és középiskolásokról van szó, fejlődésének a kulcsa inkább a kortárs csoport kezében van, mint a nevelőjében. Ezért mérlegelni kell az osztály tagjainak viszonyát és fejlődési lehetőségeit. Kohlberg fontosnak tartotta, hogy a normákat és az értékeket ismertté tegyék, melyeket mind a tanulók, mind a nevelők közösen elfogadtak és megvitatnak. A közösség demokratikus folyamataiban a tanulók, a tanárok és az igazgató ténylegesen részt vesznek. A tanulók közössége elfogad bizonyos szabályokat. Megbeszéli azt is, hogy milyen következménnyel jár ezek megszegése. Megindokolják, hogy miért kell a szabályoknak mindenkire vonatkozniuk.

A közösség munkájában a következő elvek érvényesülnek:

1. A vitatémák kiválasztásában, a döntésben és szabályalkotásban mindenki aktívan vegyen részt.
2. A tárgyalásos döntéshozatal a saját érdekképviselőt és érdekegyeztetést alapján történik.
3. Az egyén különvéleményét mindaddig figyelembe veszik, míg nem sérti a közösség érdekeit.
4. A többségi véleménnyel való szembekerüléskor a kirekesztés elkerülésével vannak határok.
5. Biztosítják az önállóságot és a saját élményen alapuló tanulást.
6. Felelősséget vállalnak a közös döntések megtartásáért.

A tanár–diák kapcsolatra vonatkozó elvek:

1. A nevelés célja a fejlődés, az értékekre való nevelés.
2. A pozitív pedagógia feltételezi, hogy a tanulók az igazságosság elvéhez igazodnak.
3. A saját élményű tanulás elve az oktatót ismeretek elsajátításában.
4. A normákkal való azonosulás a részvétel által valósuljon meg.
5. A gyakorlati élet demokratizálásának az elve.
6. A másik szerepébe való beleélést, az empátiát tanulni kell.
7. A tanár és tanítvány között szeretetkapcsolat jöjjön létre.

Néhány fontosabb elvet most vizsgáljunk meg részletesebben.

A fejlődés elve: Kohlberg szerint a nevelés feladata az erkölcsi gondolkodás fejlesztése és az ítéletalkotás magasabb fokra juttatása. Maga Kohlberg a 60-as évek első felében megkísérelte az erkölcsi cselekvés problémájának a megoldását, vagyis azt, hogy hogyan jut el az ember az erkölcsi ítélettől a cselekvésig. Feltételezte, hogy a magasabb fejlettségi fokon álló személyek nagyobb eséllyel hajtanak végre erkölcsileg jónak ítélt cselekvést, mint a fejlődés alacsonyabb fokán állók. Ez a felfogás azt a követelményt erősítette meg, hogy a növendékeket egyre magasabb fejlődési fokra juttassák el. De nem talált megoldást arra a problémára, hogy mit csináljanak az alacsonyabb szinten levőkkel.

Kohlberg bizonyította, hogy az erkölcsi gondolkodás fejlődése akkor következik be, amikor a gyerekek arra kényszerülnek, hogy saját maguk döntsék el, mi az igazságos, mert ez jelentősen tágitja erkölcsi horizontjukat. A gyerekek önző szemléletét fel kell váltania a mások érdekeit is figyelembe vevő gondolkodásnak.

A pozitív pedagógia elve: A jó tanár felelősséget érez tanítványaiért, igazságos velük, és az életre próbálja felkészíteni őket. Ez az alapállás felelősségérzetet jelent azok iránt, akiket ránk biz-

tak. A tanár feltételezi a diák morális fejlődését, vagyis a jót. Feltételezi, hogy igazat mond, hogy igazságosságra törekszik, hogy hajlandó másokról gondoskodni, és hozzá tud járulni az igazság kereséséhez. Ezt az alapállást azért nagyon nehéz kialakítani, mert a valóság gyakran ellentmond az elvárásnak. De éppen ezért ez egy lehetőség arra, hogy a gyerekek a demokratizálási folyamatban őszintén részt vegyenek. A bizalmat meg kell előlegezni. Ez a nyitott alapállás teszi lehetővé, hogy a tanár követelményeket támasszon, mert bízik abban, hogy a gyerek képes megfelelni a követelményeknek. Előlegezett bizalom szükséges ahhoz is, hogy a tanár és diák közt szeretetkapcsolat fejlőd-
jék ki. Ez a szeretet fennáll a másik fél gyengéinek ismerete ellenére is, és nem jelenti azt, hogy szükség esetén a tanárnak nem kell büntetnie, de mást jelent szeretetből büntetni, mint indulatból.

A saját élményű tanulás elve: A tanulás azáltal válik saját élményűvé, hogy a tanuló részt vesz a viselkedési szabályok tényleges létrehozásában és alkalmazásában, a konfliktushelyzetek elemzésében, döntést hoz, és elkötelezi magát a közösség ügyei iránt. A gyerek erkölcsé azáltal fejlődik, hogy „gyakorolja” az erkölcsöt, kipróbálja annak hatását, átéli következményeit.

Példa a just community működésére: Az iskola életében ténylegesen előforduló problémát kell a közösségnek megoldani. Vegyük példának azt, hogy az iskolában tilos a dohányzás. De ezt jó néhány tanuló megszegi, és a WC-ben dohányoznak. Ez ellenkezést vált ki a nemdohányzó tanulókból, mivel így ők is kénytelenek a dohányfüstös WC-t használni. De ellenkezést vált ki a tanárokból is, mert törvényszegés történik. Megbeszélést tartanak, ahol a dohányzók és nemdohányzók előadják érveiket, panaszait. A nemdohányzók a dohányzás megszüntetését követelik, míg a dohányzók egy kijelölt helyet igényelnek dohányzás céljára. A tanár is tesz javaslatot. Például a dohányzó szoba létesítését azért nem javasolja, mert ezáltal az iskola ártalmas dologra ösztönözné a tanulókat, és ellenkezne az iskola alkotmányával.

A nemdohányzók közül valaki arra hivatkozik, hogy önuralom kérdése csupán az, hogy tanítási idő alatt ne dohányozzanak, az önuralom gyakorlása pedig hozzátartozik az erkölcsi fejlődéshez. Tehát a dohányosok saját fejlődésük érdekében hozzák meg ezt az áldozatot. Ezután feltették a kérdést, hogy ki hajlandó a dohányosok közül ígéretet tenni a tilalom betartására. Egy részük hajlandó volt, más részük nem. A továbbiakban azokkal foglalkoztak csupán, időszakos engedményeket téve számukra, akik még nem voltak hajlandók, mindaddig míg ők is meg tudják majd hozni ezt az áldozatot.

A just community alkalmazása az iskolában: A Kohlberg-munkacsoport a közvetlen demokrácia létrehozásának a tervét először egy nagyobb iskolán belüli kisebb közösségben, 70-80 tanuló és 10 tanár részvételével próbálta megvalósítani. E kísérlet egyike 1974-ben kezdődött a cambridge-i Cluster Schoolban (CS). A hetenként tartott közösségi gyűlésen a részvétel a programban részt vevő tanároknak és diákoknak egyaránt kötelező volt. Az itt tárgyalandó ügyeket a tanári gyűlésen és a tutorcsoportokban előzetesen megvitatják. A tutorcsoportok feladata tanácsadás a tanulók részére, társas kapcsolatok kialakítása, a szociális készség gyakorlása és a közösségi gyűlésre való előkészítés. A közösségi gyűlés elsősorban fegyelmi kérdésekkel (lógás az óráról, lopás, italozás stb.) és közösségfejlesztési problémákkal (iskolai klikkek, faji megkülönböztetés stb.) foglalkozott. Ha a szervezeti arány nem egyértelmű, akkor a kisebbségnek joga van álláspontját ismertetni. A CS-ben is volt fairness bizottság, mely a fegyelmi ügyek morális oldalát tárgyalta meg, és döntéseket is hozott.

Az Egyesült Államokban egy iskolai reform csak akkor volt sikeresnek tekinthető, ha az eredmények egyértelműen mérhetőek és kimutathatók. A mérések azonban nemcsak az erkölcsi ítéletalkotás fejlődésére vonatkoztak, hanem a normaelfogadásra, a szabálysértésre és a proszociális magatartásra is. Ez utóbbi a vizsgált tradicionális középiskolákban 34-45 % körül, míg a just community bevezető középiskolákban 80 % körül volt.

Az igazságos közösség diákjai erkölcsi ítélőképesség tekintetében sokkal fejlettebbek, mint a hagyományos iskolák diákjai. Az iskolai normák elfogadottabbak, és kötelező jellegük erősebb. Előtérben van a bizalom, a gondoskodás és a proszociális viselkedés a népszerűtlen tanulókkal szemben. A just community elősegíti a hozzáállás és a viselkedés pozitív változását. A viselkedés-

zavarral küzdő fiatalok esetében pozitív magatartásbeli változás érhető el. Ennek alapján felmerül a kérdés, hogy nem lenne-e előnyös egy konfliktus központú tananyag beiktatása, mely lehetővé tenné az ilyen tapasztalatok szerzését.

A hazai bevezetés nehézségei: Kohlberg úgy gondolta, hogy az erkölcsi ítéletalkotás fejlődésével a cselekedetek minősége is javulni fog. Ennek eldöntéséhez vizsgáljuk meg a lehetséges eseteket: 1. Tegyük fel, hogy valakinek az ítéletalkotása helyes, azaz el tudja dönteni, hogy erkölcsileg mi a jó, és mi a rossz. Ettől azonban a cselekvés még lehet rossz is, vagy azért, mert ez jobban megfelel saját természetének, vagy azért, mert gyenge ahhoz, hogy a jót megtegye. Vegyük példának a dohányost, aki tudja, hogy dohányozni egészségtelen dolog, és ezért erkölcsileg is helytelen, de mégis megteszi, mert szeret dohányozni, vagy mert gyenge hozzá, hogy ne tegye. 2. Abban az esetben is helyes az ítéletalkotás, ha az illető akarja is tenni azt, amit helyesnek tart. Ha elég erős hozzá, meg is teszi, de ha gyenge, nem tudja megtenni. A dohányzás példáját véve ismét szemléltetésül, valaki tudja, hogy nem helyes a dohányzás, le is akar szokni, de ezt csak akkor tudja megtenni, ha elég erős hite és akarata van hozzá. 3. Van olyan eset is, amikor már az ítéletalkotás rossz, azaz valaki a jót rossznak mondja, és a rosszat jónak. Nyilvánvaló, hogy ebben az esetben a cselekvése is rossz lesz. Visszatérve a dohányzás példájára a dohányos azt mondja, hogy neki a dohányzás nem árt, hanem használ, mert például megvédi az elhízástól, ezért nem is akar leszokni róla.

Az előzőek értelmében a helyes ítéletalkotás valóban szükséges a fejlődéshez, de ehhez még az is kell, hogy akarja a jót cselekedni, és legyen elég hite és akarata, hogy a jót meg is tudja tenni. A hit itt azt jelenti, hogy ahhoz, hogy megtegyük a jót, el kell hinnünk, hogy az javunkra válik, hogy testi és lelki fejlődésünket szolgálja. Tehát ezek alapján a pedagógia feladata a következő:

1. Megtanítani az ifjúságot a helyes ítéletalkotásra. Ehhez szükséges tanítani az erkölcsi törvényeket.
2. Arra nevelni az ifjúságot, hogy akarja a jót.
3. A hitet és akaratot növelni bennük, hogy meg is tudják tenni a jót.

Ha a pedagógia mindezt meg is tenné, az eredmény akkor sem volna egyértelmű. Kohlberg szerint a fejlődés a belső adottságok és a környezet kölcsönhatása által alakul. Ha a belső adottságok rosszak, azon a pedagógia nemigen tud segíteni. Ha a belső adottságok jók, azt a rossz környezet el is tudja rontani. A pedagógiának a jó környezetet kell szolgáltatnia, illetve megvédeni a rossz környezettől a rossz hatás kikerülésével vagy annak ellensúlyozásával. Ahol a belső adottságok vegyesek, vagyis jó és rossz adottságok vegyesen fordulnak elő, és ez a leggyakoribb eset, itt a pedagógia feladata lenne a jó erősítése és a rossz gyengítése.

Az *igazságos közösség* megteremtéséhez az erkölcsi gondolkodás és ítéletalkotás fejlődésén kívül, szükség van arra is, hogy amit erkölcsileg jónak ítélünk, azt az ifjúsággal megszeretessük, hogy érzelmileg is kötődjenek a jóhoz. Ez elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy azt meg is tegyék. Ezt az életből vett vonzó példák bemutatásával tudjuk leginkább elérni.

Ha egy iskola be akarja vezetni a just communityt, akkor először el kell döntenie, hogy az egész iskolában vagy csak kisebb közösség számára vezeti-e be. Ha az egész iskolát akarnák átalakítani igazságos közösséggé, akkor ezt kötelezővé kellene tenni a tanárok és diákok számára, s ez ellentmondana a demokrácia elvének. De ha nem teszik kötelezővé, ha önkéntes, akkor csak kevesen vállalkoznának rá, valószínűleg csak a jobb tanulók, pedig éppen a gyengéknek volna rá nagyobb szükségük, másrészt így az önkéntesség elve meg is akadályozná az egész iskola részére való bevezetést.

Ha az egész iskolában bevezetnék az igazságos közösséget, akkor minden tanárnak részt kellene benne vennie. Ez sok elfoglaltsággal járna, és olyan pedagógusokat igényelne, akik teljes idejüket a nevelésnek tudják szentelni.

Az erkölcsi ítéletalkotás és gondolkodás fejlődéséhez el kell tudni dönteni, hogy mi a jó és mi a rossz az igazságosság alapján. Az emberek úgy gondolják, hogy ezt maguktól is tudják. Azonban ez nem így van, mert akkor nem követnének el annyi igazságtalanságot egymással szemben, és nem volnának olyan nagy különbségek az ítéletalkotásban. Más a jó a többségnek, és más a kisebbség-

nek, más a munkaadónak, és más a munkavállalónak, más a tanárnak, és más a diáknak. És az igazság valahol a középben van. Ezért az erkölcsi törvények ismerete szükséges ahhoz, hogy eldöntsük, mi a jó az igazság alapján. Ehhez először tanítani kellene az erkölcsi törvényeket egy adott tantárgy keretében.

Jelenleg az iskoláknak nincs ilyen erkölcsi normarendszerük. Enélkül pedig nem lehet erkölcsi ítéletalkotást végezni. Az iskolák és a tanárok is öntörvényűek. Szükség volna legalább egy minimális normát tartalmazó *iskolai alkotmányra*, melyet minden iskola elfogadna.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Váriné Szilágyi Ibolya: Az erkölcs a néző és a cselekvő szemszögéből, Scientia Humana Kiadó, Budapest, 1994.
2. Kohlberg, L.: Essays on Moral Development, Vol. I. The Philosophy of Moral Development, San Francisco, Harper and Row, 1981.
3. Kohlberg, L.: Essays on Moral Development, Vol. II. The Psychology of Moral Development, San Francisco, Harper and Row, 1984.
4. Lempert, W.: Moralcognitive Socialisation, 1987.
5. Lerner, M. J.: The Belief in a just World, New York, Plenum Press, 1980.
6. Durkheim, E.: Erziehung, Moral und Gesellschaft, Suhrkamp, Frankfurt, 1984.
7. Dewey, J.: Demokratie und Erziehung, Westermann, Braunschweig, 1949.
8. Bellah, R. N. et al.: Habits of the Heart, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1985.

TISZTELETTELJES KÉRÉS SZERZŐINKHEZ!

Folyóiratunk a megjelenés gondjaival küszködik. A nyomdai és postai költségek állandó növekedése mellett az 1997. év új adó és társadalombiztosítás jogszabályai csak tovább súlyosbították helyzetünket. Ennek következtében vált számunkra lehetetlenné – remélhetőleg csak átmeneti időre –, hogy az amúgyis csekélyke szerzői tiszteletdíjat Önöknek kifizethessük. Kérnénk ezért tisztelettel a lapunkhoz hű szerzőink áldozatkészségét és szíves megértését. Hisszük, hogy további támogató munkásságukra e kényszerítő körülmények ellenére is változatlanul számíthatunk.

Köszönjük.

A MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK SZERKESZTŐSÉGE
ÉS
KIADÓHIVATALA